

UDK 929 Barada, Miho
930 (497.5)"04/14"
94 (497.5)"04/14"(093)
Pregledni rad
Primljeno: 15. 9. 2010.
Prihaćeno: 15. 4. 2011.

Mirjana Matijević Sokol
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu
Ivana Lučića 3
10000 Zagreb
Hrvatska
e-mail: mmsokol@ffzg.hr

Notae epigraphicae, palaeographicae, chronologicae, historiographicae (...) u radovima M. Barade

U radu se autorica osvrće na više priloga u kojima je M. Barada kao obrazovani paleograf i diplomatičar analizirao važna povijesna vrela s aspekta paleografije, diplomatike i kronologije. Radi se o diplomatskim, epigrafskim i narativnim spomenicima iz hrvatskoga ranog srednjeg vijeka. U ovim je člancima Barada pokušao ispraviti ili na drukčiji način propitivati čitanja, datiranja i tumačenja podataka zabilježenih u ispravama, natpisima i djelima pisaca.

Ključne riječi: paleografija, diplomatika, kronologija, epigraf, diplomatski dokument, Toma Arhiđakon, indikcija

Pomoćne povijesne znanosti u akademskoj karijeri Mihe Barade imale su vrlo važnu ulogu jer je upravo kao honorarni nastavnik nastojanjem F. Šišića započeo svoj nastavnički radni vijek na Mudroslovnome (danas Filozofskome) fakultetu.¹ Ovim činom bio mu je otvoren put za daljnje napredovanje jer je tako 1937. godine počeo predavati i nacionalnu povijest da bi 1940. godine postao profesor hrvatske srednjovjekovne povijesti i čelna osoba katedre za hrvatsku povijest na Filozofskome fakultetu te na tome mjestu ostao do 1954. godine.

Baradin doprinos nizu pitanja koja možemo svrstati na područje pomoćnih povijesnih disciplina očekivan je jer je nakon doktorata 1929. godine uz pomoć i na

¹ Vidi članak T. Galovića u ovome tematskom bloku *Povijesnih priloga*.

nagovor F. Bulića i F. Šišića otišao u Rim na specijalizaciju/studij na prestižnoj *Scuola Vaticana di Paleografia, Diplomatica e Archivistica*, koju je uspješno završio 1931. godine. Ovaj mu je specijalistički studij dao znanja iz temeljnih strukovnih disciplina kao što su epigrafija, paleografija, diplomatika i kronologija te crkvena povijest. Iz niza priloga u ovome zborniku vidi se da je Baradin znanstveni rad bio utemeljen na poznavanju disciplina potrebnih u istraživanju srednjovjekovnih tema. U ovome prilogu upravo ću pokušati na "malenim" raznolikim temama pokazati Baradin doprinos rješavanju krucijalnih srednjovjekovnih pitanja. Ponekad je Barada samo otvorio pitanje, a nekada je omogućio drugačiji pogled na problematiku. Iz današnje perspektive neka od predloženih rješenja možemo ocijeniti uspješnim pokušajima, a s nekima se ne slažemo.

Članci koji nas zanimaju tematiziraju primarna, sekundarna i tercijarna vrela odnosno natpise, diplomatičku građu i djela pisaca. Minuciozno usmjeravanje pozornosti na pojedinačna pitanja bilo je obilježje Baradina metodološkoga pristupa u historiografskome radu. Predlagao je nova čitanja tekstova dokumenata i njihovu interpretaciju, rekonstrukcije natpisa, nova datiranja spomenika i događaja, ali se upuštao i u rješavanje kodikoloških pitanja. U ovome prilogu pokušat ću prikazati Baradin doprinos hrvatskoj medievistici upravo kroz niz rješenja usko stručnih pitanja koja ga otkrivaju kao vrsnoga stručnjaka i znalca specifičnih znanja bez kojih nema dobroga medievista.

Počet ću s jednim vrlo indikativnim Baradinim radom,² važnim ne samo u okvirima hrvatske historiografije nego i one opće, europske. Kao vrstan paleograf, a sam ujedno i Trogiranin, nije mogao ostati po strani od izazova rješavanja enigme tzv. trogirске olovne pločice. *Tabella plumbea Traguriensis* jest raritetni epigrafski spomenik koji svojom osebujnošću privlači istraživače od samoga njezinog otkrića pa stoga ne čudi da je Barada i sam pokušao dati svoj znanstveni obol. Trogirska *tabella defixionum* - uobičajena namjena koje je da štiti od uroka - pisana je rimskom kurzivnom minuskulom, vulgarnim latinitetom i kršćanskoga je sadržaja. Njezin kršćanski sadržaj sam je po sebi iznimka. Pismo koje predstavlja posljednju fazu u rastakanju latinskoga pisma rimske epohe kao i vulgarni latinitet nisu našli uvijek dostojnoga istraživača. Sam Barada pak, kao specijalist poznate vatikanske škole, naglasio je da je "zbog slabo pročitanoḡ teksta" ostala neiskorištena jer kod nas nije bilo paleografa koji bi se za nju zanimali, a strancu je bila teško pristupačna.³ Ona se danas čuva u Arheološkome muzeju u Zagrebu. Već je u Baradino doba, tj. 1935. godine bila teško čitljiva jer olovni predmeti tijekom vremena oksidiraju i propadaju. Veliki je napor Barada uložio da dešifrira njezin tekst pri čemu su mu poslužile stare fotografije pa je njegova transkripcija i danas dragocjen prinos za proučavanje sadržaja pločice, njezina jezika i pisma.

² Miho Barada, "Tabella plumbea Traguriensis", *Vjesnik Hrvatskoga arheološkog društva*, n. ser. XVI (1935) 11 - 18.

³ Isto, 11.

Barada je pažljivo dešifrirao tekst, a u bilješkama je donio inačice čitanja ranijih istraživača. Ne znam je li ono što je sam Barada tada naglasio opovrgnuto do danas, a to je da je ova olovna pločica sadržajno jedinstvena u čitavome svijetu jer je tekst kršćanskoga sadržaja s osloncem na Bibliju i apokrife, a također kao zapis rimskom kurzivnom minuskulom spada u malobrojnu skupinu takvih zapisa uopće. Upravo je sadržaj pločice u suglasju s paleografskim značajkama kao što su sustav kratica i duktus slova, koji ju datiraju u VI. stoljeće.⁴

U *Hofflerovom zborniku* Barada se također bavi epigrafskim spomenikom iz svoga rodnog kraja. U članku *Nadvratnik VII stoljeća iz Kaštel Sućurca*⁵ paleografski obrađuje izazovni epigrafski spomenik s pokušajem da uspostavom analogije s natpisom na sarkofagu nadbiskupa Ivana datira i samoga nadbiskupa Ivana te osnutak splitske crkvene organizacije. Paleografsko-epigrafska analiza ovoga kaštelanskog spomenika Baradi je metoda kojom zapravo želi datirati temeljne događaje iz rane hrvatske povijesti kao što je dolazak i pokršćavanje Hrvata. Baradina je polazna osnovica bila da su Hrvati pokršćavani postupno iz dalmatinskih gradova za što je bila nužna reorganizacija dalmatinske crkve. Pritom se oslanjao na podatak iz *Salonitanske povijesti* Tome Arhiđakona o Ivanu Ravenjaninu uz kraći osvrt na prethodna tumačenja u historiografiji. Priklanjajući se – kako sam kaže – starijim tumačenjima, odnosno onima koji se zalažu za datiranje Ivana Ravenjanina “negdje između godina 650 i 680”,⁶ ostalo mu je kronološko pitanje “kada je bila reorganizirana crkva u Dalmaciji, (...) otkada datira njeno djelovanje među Hrvatima” kao i “da li su Hrvati došli kršteni ili nekršteni u novu postojbinu”.⁷ Rezultati analize pisma natpisa s luka iz Kaštel Sućurca te natpisa s tzv. sarkofaga Ivana Ravenjanina i njihova međusobna analogija Baradi su omogućili da zaključi da su oni vrlo bliski i to kronološki i zemljopisno odnosno da se mogu smjestiti u razdoblje između VII. i VIII. stoljeća. Uzeo je u obzir i rezultate stilske analize obaju spomenika. Kombinacijom stilske i paleografske analize došao je do zaključka da se navedeni spomenici mogu datirati na kraj VII. i početak VIII. stoljeća, a sravnjujući još vijesti iz *Salonitanske povijesti* Splićanina Tome i iz djela cara-pisca Konstantina Porfirogeneta o seobi i pokršćavanju zaključio je: “Ivan Ravenjanin vjerojatno je djelovao oko godine 680. te najkasnije do na početak VIII stoljeća.”⁸ Historiografija je od Baradina vremena očekivano navedenu problematiku tematizirala kroz veliki broj članaka. Rezultati su raznoliki pa stoga ni Baradine zaključke ne treba *a priori* odbacivati, ali rad o nadvratniku iz Kaštel-Sućurca i natpisu na sarkofagu tzv. Ivana Ravenjanina treba pamtit i po metodi i

⁴ Isto, 16 - 17.

⁵ Miho Barada, “Nadvratnik VII stoljeća iz Kaštel Sućurca”, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkog društva* XVIII – XXI, (1937 – 1940), *Hofflerov zbornik*, 1940, 401 - 418.

⁶ Isto, 401.

⁷ Isto, 402.

⁸ Isto, 417.

svekolikome pristupu ovome srednjovjekovnom spomeniku. Naime, ovaj rad M. Barade afirmirao je metodološki postupak koji je moguće primijeniti pri proučavanju epigrafskih spomenika te kako dobivene rezultate iskoristiti pri interpretaciji povijesnih događaja.

Znanje iz povijesti i razvoja latinskoga pisma Baradu su vodila i prema antičkim epigrafskim spomenicima. Tako je u manjemu radu⁹ obradio jedan antički epigraf s keramičke posude zapisan rimskom kurzivnom minuskulom s lokaliteta Debelo Brdo kod Sarajeva. Ispravio je paleografsku terminologiju koju je kod njegove prve objave upotrijebio Dimitrije Sergejevski kao i samo čitanje natpisa pa time i njegov sadržaj. U istom se članku bavi natpisom s crkvice Sv. Nikole iz Splita gdje razrješava kratice te logično i smisleno uspostavlja i prevodi tekst.

Prethodni članci s paleografsko-epigrafskom tematikom osobito su vrijedni zbog Baradinih višekratno iznesenih i danas gotovo zaboravljenih ili neprimjenjivanih metodoloških promišljanja o mogućnostima koje pruža paleografska analiza natpisa za uspostavu kronoloških odnosa među paleografskim i epigrafskim spomenicima.

No, na području paleografije u onome užem smislu Barada je najveći doprinos dao u velikoj raspravi o Trpimirovoj i Muncimirovoj ispravi te u dvije znanstvene kritike koje su prerasle u polemike. Jedna je polemika ona s G. Pragom o skriptoriju Sv. Krševana¹⁰ gdje je vrlo smiono mladom Pragi dokazao tendenciozno i zlonamjerno ocjenjivanje hrvatskih povjesničara s visine umišljenoga, ali ne i promišljenoga znanstvenika namjere kojega su sve prije nego znanstvene. U ovoj polemici Baradi je upravo paleografija bila glavno "oružje" kojim se suprotstavio Praganim (osobno, a ne profesionalno usmjerenim) primjedbama. S obzirom da je Pragina rasprava o svetokrševanskome skriptoriju pozamašna, pozamašna je i njezina kritika iz Baradina pera. Barada je vrlo detaljno sve Pragine tvrdnje s područja paleografije vrlo pomno analizirao i manirom velikoga znanstvenika metodološki pojasnio i ispravio pa njegov članak i danas može poslužiti kao metodološka paradigma za analizu bilo kojega srednjovjekovnog dokumenta s aspekta svekolikih paleografskih čimbenika sa svrhom da se "što točnije odredi mjesto i vrijeme postanka nekoga rukopisa".¹¹ Ponovio je osnovno pravilo paleografske metode odnosno postupka koji je sličan onome u slikarstvu, a sve to zbog činjenice što ga se "Praga u svojem 'Scriptorium-u' apsolutno ne drži".¹² S obzirom na Pragino političko-nacionalno opredjeljenje Barada je imao potrebu naglasiti da ga je na pisanje kritike Pragine rasprave potaknula "nacionalna obrana i čast, kao i *stručni ponos koji, ispovijedam, da sam stekao na talijanskom*

⁹ Miho Barada, "Notae epigraphicae", *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III., 2., (1952), 179 - 182.

¹⁰ Miho Barada, "Scriptorium" opatije sv. Krševana u Zadru od G. Praga. (Paleografska kritika)", *Godišnjak Univerziteta kraljevine Jugoslavije u Zagrebu za školske godine 1929/30 - 1932/33, 1933.*, 85 - 99.

¹¹ Isto, 86.

¹² Isto, 86.

tlu”.¹³ U svakome slučaju, čitanje Baradine paleografske kritike Pragine rasprave o svetokrševanskome skriptoriju svakome paleografu predstavlja znanstveni užitek koji mu omogućava provjeru, kristaliziranje i potvrđivanje vlastite metode, ali i stjecanje novih znanja. No, rasprava se nastavila nesmanjenom žestinom te je Barada još jednom na polemičnu Praginu notu, koja se odnosila i na neke druge Baradine tekstove, odgovorio istim oštrim, akribičnim tonom sljedeće godine.¹⁴

Sličan je kritički osvrt Barada iznio kada je SANU objavila zbirku dubrovačkih dokumenata (*Dubrovačka akta i povelje*) iz pera Jovana Radonića. U kritici ovoga izdanja građe Barada¹⁵ se također zadržao na paleografskome području, ali je dao naslutiti da su namjere izdavača i priređivača bile druge, a ne znanstvene te da su kao takve besmislene. Naime, većina dokumenata koje je Radonić objavio poznata je i dostupna iz drugih izdanja, a metoda kojom ih ponovno odabire za objavu nije poznata. Sam je Radonić naveo da mu je glavni cilj bio donijeti ispravne tekstove. No, Barada je temeljito pretresao samo nekoliko objavljenih dokumenata i zaključio da je Radonić “upao u istu pogrešku, koju je drugima tako oštro predbacivao, jer i njegovi tekstovi nisu tačni ni pouzdani”.¹⁶ No, Barada se nije zadržao samo na upozoravanju i ispravljanju pogrešaka u transkripciji nego je Radonićev rad procijenio i dublje s aspekta znanja drugih pomoćnih povijesnih znanosti kao što su diplomatika i kronologija, neophodne za dobro učinjen egdottički posao.¹⁷ Općenito je Radoniću zamjerio da upada u iste pogreške zbog kojih sam kritizira druge, osobito hrvatske, povjesničare. Zaključno Baradino promišljanje otkriva njegovu stvarnu namjeru kritičkoga osvrta na Radonićevu ediciju. Naime, Barada je želio pokazati kakvi bi bili rezultati i korist od projekta sustavnog izdavanja građe iz dalmatinskih arhiva nacrt kojih je u okviru SANU izradio J. Radonić. Baradin je zaključak “da je od ovakvih edicija mala korist”.¹⁸ No, polemika o Radonićevoj ediciji nije završila prethodnim riječima jer je u međuvremenu u njegovu obranu stao Gregor Čremošnik, koji je time izazvao Baradu da se još jednom oglasi.¹⁹ Svojim britkim i metodološki utemeljenim uzvratom Barada je “obranio” svoje znanje i utemeljene kritičke primjedbe usmjerene na Radonićev rad, osobito uzvraćajući Čremošniku da je izvan konteksta raščlanjivao njegove

¹³ Isto, 97. Naime, Barada se ovdje poziva na svoje prestižno obrazovanje koje je stekao u Rimu na *Scuola Vaticana di Paleografia, Diplomatica e Archivistica*.

¹⁴ Miho Barada, “Giuseppe Praga, Lo “Scriptorium” di San Grisogono in Zara. Nota polemica. 1. S. E. Estratto dagli Atti e memorie della Società Dalmata di Storia patria. Vol. III-IV, Zara, 3°, 29.”, *Jugoslavenski istoriski časopis* I/3,4 (1935): 489 - 502.

¹⁵ Miho Barada, “Dubrovačka akta i povelje, Sabrao i objavio dr. Jovan Radonić, sv. I. i II. Izdanje Srpske kraljevske akademije, Beograd, 1934., 8°, XX, 1000.”, *Jugoslavenski istoriski časopis* I/1, 2 (1935): 104 - 111.

¹⁶ Isto, 106.

¹⁷ Isto, 107 - 110.

¹⁸ Isto, 111.

¹⁹ Miho Barada, “Polemika. Odgovor G. Čremošniku”, *Jugoslavenski istoriski časopis* V/1, 2 (1939): 289 - 294.

kritike i završava riječima: "Samo ću ga upozoriti da se pri tome na osobit način traži: ispravno shvaćanje teksta, stručno znanje i naučno poštenje."²⁰

Rasprava o Trpimirovoj i Muncimirovoj ispravi²¹ svakako se ubraja u Baradine najvažnije radove gdje je njegovo paleografsko znanje opet došlo najviše do izražaja. Naime, na temelju nastalih prijepisa – jer znamo da izvornik niti jedne niti druge isprave nije sačuvan – i uočenih jezičnih pogrešaka detaljnom posrednom paleografskom analizom, ali i onom diplomatičkom kao i kronološkim zapažanjima dokazivao je i dokazao autentičnost i karakter navedenih isprava. No, osim sveukupne analize dotičnih isprava u ovoj je raspravi Barada dotaknuo niz temeljnih pitanja iz hrvatske diplomatike. Tako otvara prvu raspravu o fenomenu kartulara s posebnim naglaskom na kartular splitske nadbiskupije. Dotiče šira pitanja i upozorava na njihovo rano postojanje u crkvenim ustanovama dalmatinskih gradova.²²

U više svojih radova o dokumentima Barada se bavio kronološkim pitanjima. Upuštao se u niz pokušaja da kronološki preciznije smjesti neke povijesne osobe i događaje. Tako, iako se danas problematizira datacija Trpimirove isprave²³ na temelju vrlo indikativnih navoda u njoj, Barada – iako ovome dokumentu posvećuje sadržajnu raspravu – ne nalazi potrebe da uopće sumnja u njezinu tradicionalnu dataciju u 852. godinu jer je uspostavljena na indikciji.²⁴ Datiranje Muncimirove isprave po kršćanskoj eri – što je za IX. st. rijetkost – Barada također elaborira sažeto,²⁵ ali se razaznaje da u okvirima datiranja dokumenata po kršćanskoj eri i stilu inkarnacije (*stilus incarnationis*) preferira pizanski kalkul (*calculus Pisanus*).²⁶

I sljedeći Baradini radovi s područja kronologije bavit će se srednjovjekovnim dokumentima, kako diplomatičkim, tako i onim epigrafskim i to na način da će biti propitivana njihova datacija upravo s aspekta dva navedena kronološka elementa. Naime, Baradino davanje prednosti indikciji u odnosu na navođenje godine po kršćanskoj eri, kao i pizanskome kalkulu u odnosu na firentinski, u okviru datacije po stilu inkarnacije doveli su Baradu do nekih novih datacija važnih rano-

²⁰ Isto, 294.

²¹ Miho Barada, "Dvije naše vladarske isprave", *Croatia sacra* VII (1937): 1 - 96.

²² Isto, 14 - 17.

²³ Vidi osobito radove: Lujo Margetić, "Neka pitanja iz naše ranije povijesti i rimsko pravo", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 16 (1979): 69 - 77; Isti, "Bilješke uz Trpimirovu ispravu (CD I., 3 - 8)", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 30/1 (1993): 47 - 51; Isti, "Historia Salonitana i Historia Salonitana Maior - neka pitanja", *Historijski zbornik* XLVII./1 (1994): 1 - 36.; Isti, "O nekim pitanjima starije hrvatske povijesti", *Starine* 61., 2000., 7 - 8; Isti, "Krsni list hrvatske države (Trpimirova darovnica) i međunarodni položaj hrvatske države narodnih vladara", *Starine* 62 (2002): 1 - 12.

²⁴ Miho Barada, "Dvije naše vladarske isprave", 22.

²⁵ Isto, 60 - 61.

²⁶ Jakov Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, Zagreb: Školska knjiga, 1991., 194 - 195.

srednjovjekovnih dokumenata. Iznio ih je u radu *Iz kronologije hrvatske povijesti*²⁷ 1943. godine kao i u *Prilozima kronologiji hrvatske povijesti*²⁸ 1957. godine. Prvi dokument dataciju kojega preispituje jest tzv. Zvonimirova zavjernica.²⁹ Polazište mu je navod XIV. indikcije u formuli datacije. Smatra da - budući da se u to vrijeme koristila tzv. bizantska indikcija po kojoj XIV. indikcija počinje 1. rujna 1075. godine i traje do 31. kolovoza 1076. - Zvonimirovu krunidbu u mjesecu listopadu treba smjestiti u 1075. godinu premda je u dokumentu navedena 1076. godina po stilu inkarnacije. Barada u ovome slučaju - dajući prednost indikciji - rješenje pronalazi u korištenju tzv. pizanskoga kalkula koji godine broji po Kristovu začecu, što znači da anticipira jednu godinu u odnosu na novi stil.³⁰ Istim načinom odnosno uključivanjem u razmatranje primjene pizanskoga kalkula Barada se služi kada razmatra ulazak kralja Kolomana u Zadar na temelju epigrafskih i diplomatskih dokumenata. Iako se rezultat - jer je matematički točan - može činiti zavodljiv, ipak ne objašnjava zašto bi jedan spomenik iz istoga vremenskog i kulturnog miljea bio datiran po pizanskome kalkulu, a drugi firentinskome te zašto i kako odbaciti navođenje III. indikcije u diplomatskome dokumentu kada se sam, općenito, u drugim situacijama oslanja na ovaj element formule datacije i njemu prilagođava godinu.³¹ Primjenom pizanskoga kalkula datira i Kolomanovu ispravu Trogiru u 1107. godinu, što se slaže s navodom dvanaeste godine Kolomanova vladanja, a Vekenegin natpis u 1110. godinu, što odgovara navodu pete godine Kolomanova vladanja Zadrom.³²

Na sličan način Barada preispituje datacije dokumenata iz druge polovine XI. stoljeća odnosno događaje vezane uz reformne provincijalne crkvene sabore održavane pod papinim legatima u Splitu.³³ Svi koji su se bavili tim pitanjima (pa i ja sama³⁴) znaju da često - zbog nama vrlo nejasnih navoda u *Salonitanskoj povijesti*³⁵ i onih u dokumentima - nije lako ni jednostavno izaći iz zamršenoga

²⁷ Miho Barada, "Iz kronologije hrvatske povijesti", *Časopis za hrvatsku povijest* I (1943): 127 - 132.

²⁸ Miho Barada, "Prilozi kronologiji hrvatske povijesti (1062 - 1075)", *Rad JAZU* 311 (1957): 185 - 217.

²⁹ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* I, (uredio Marko Kostrenčić), Zagreb: JAZU (danas HAZU), 1967., (dalje CD I.), 139.- 141.

³⁰ Miho Barada, "Iz kronologije hrvatske povijesti", 127 - 128. Datirana 1075. godinom ova se isprava nalazi u CD-u I., 139. No, J. Stipišić ozbiljno se pozabavio svim kronološkim aspektima ove važne isprave i njegov je konačan stav da ju treba smjestiti u 1076. godinu. Vidi: Jakov Stipišić, "Pitanje godine krunidbe kralja Zvonimira", *Zvonimir, kralj hrvatski. Zbornik radova* (ur. Ivo Goldstein), Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za hrvatsku povijest, 1997., 57 - 66.

³¹ Isto, 128 - 132.

³² Isto, 131.

³³ Miho Barada, "Prilozi kronologiji hrvatske povijesti (1062 - 1075)", 158 - 201.

³⁴ Vidi: Mirjana Matijević Sokol, *Toma Arhidakon i njegovo djelo. Rano doba hrvatske povijesti*, Jastrebarsko: Naklada Slap, 2002., 139 - 158.

³⁵ *Historia Salonitana: Thomae Archidiaconi, Historia Salonitanorum atque Spalatinorum pontificum - Toma Arhidakon, Povijest salonitanskih i splitskih prvosvećenika* (dalje: *Historia Salonitana*, 2003.), dvojezično latinsko-hrvatsko izdanje. Predgovor, latinski tekst, kritički aparat i prijevod na hrvatski

kronološkog kruga. Barada je, kao i u prethodnim situacijama, pokušao dovesti u suglasje diplomatske dokumente i narativna vrela. Pritom se - kada mu je to išlo u prilog - oslanjao na indikciju i prema njoj po pizanskome kalkulu prilagođavao godinu. Također, kada mu to nije odgovaralo, indikciju nije ni spomenuo - kao u slučaju Vekenegine isprave gdje je ona očigledno pogrešno navedena. S druge strane, ispravno odbacuje Tomin navod 1103. godine kao godine ulaska kralja Kolomana u Trogir,³⁶ ali punu vjeru daje narativnome vrelu Andrije Dandola kada se oslanja na datiranje provala Normana u naše krajeve u drugu godinu pontifikata pape Grgura VII. iz čega izvodi 1074. godinu i onda na temelju nje sva druga kronološka rješenja.³⁷

Svakako je zanimljiv Baradin doprinos usklađivanju podataka koje daje natpis kraljice Jelene,³⁸ a koji je zbog fragmentarne sačuvanosti vrlo teško otprve razriješiti. Članak je to koji je posvetio don Frani Buliću poslije njegove smrti, a ustvari je odgovor na datiranje spomenika Vicka Tomašića. Barada žali da se na spomeniku ne nalazi broj indikcije - kako kaže: "to najvažnije pomagalo" - te se mora osloniti na druge kronološke elemente, a to su navođenje epakte i konkurente. Analizirajući natpis i njegove (za problematiku važne) dijelove, Barada je Jelenin epitaf datirao s 8. listopada 975. godine. Tako je isključio 10. ožujka kao bilo kakav nadnevak koji bi se pojavljivao na natpisu, ali je uveo 975. godinu. Baradi se - čini se - dogodio previd kod pozivanja na epaktu. Naime, XVII. epakta, koja se prilično jasno može pretpostaviti na natpisu, zaista pokriva razdoblje od 1. rujna 975. do 31. kolovoza 976.³⁹ No, u kronološkim tablicama odnosno u *tablicama epakta* navodi se godina "koja je u dokumentu navedena",⁴⁰ a to je u slučaju datacije Jelenina epitafa 976. godina. S druge strane, na Jeleninu natpisu je lakuna gdje bi trebao biti naveden broj indikcije pa oni koji uspostavljaju tekst u zagrada-ma rekonstruiraju IV. indikciju, koju mogu naći u tablicama komputista uz 976. godinu. No, kod indikcija u formuli datacije navodi se njezino stvarno stanje pa je u tablicama navedena godina koja pokriva njezin veći dio,⁴¹ ali se u dokumentima naznačava ona koja stvarno odgovara nadnevku. U slučaju Jelenina epitafa treba, stoga, u rekonstrukciji stajati V., a ne IV. indikcija.

Kronološka pitanja kojima se Barada bavio nisu uvijek i sva prihvaćena, osobito zbog njegova priklanja vjerodostojnosti navoda indikcije i upotrebe pizansko-

jezik Olga Perić, Povijesni komentar Mirjana Matijević Sokol. Studija *Toma Arhiđakon i njegovo djelo* Radoslav Katičić, Split: Književni krug, 2003., 68 - 83.

³⁶ Miho Barada, "Iz kronologije hrvatske poviesti", 128.

³⁷ Miho Barada, "Prilozi kronologiji hrvatske povijesti (1062 - 1075)", 193. - 199.

³⁸ Miho Barada, "Iz starohrvatske povijesti II. Natpis hrvatske kraljice Jelene", *Nastavni vjesnik* XLI-II/1934 - 1935, sv. 3.-5., (1935): 73-78.

³⁹ J. Stipišić, *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, 204.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Isto, 203.

ga kalkula od čega je i sam odustajao kada mu se nije uklapalo u kombinacije. No, danas se zna – a i sam se susreo s time – da navođenje indikcije jest najslabija karika u ranosrednjovjekovnome kronološkom lancu, ponajviše jer ova građa uglavnom nije došla do nas u izvorniku nego u prijepisu gdje je indikcija napisana rimskim brojkama omogućavala i bila uzrokom pogrešnoga prijepisa. No, ono što je Barada u člancima o kronološkim pitanjima ostavio budućim generacijama jest metoda sa svim svojim dobrim i lošim stranama. Dakle, ovi radovi i rasprave imaju veliko edukativno značenje iako uvijek ne odgovaraju na sva pitanja, ali otvaraju put prema njima te s logičnim argumentima i novim spoznajama omogućuju njihovo prihvaćanje ili odbacivanje. No, svakako se slažem s Baradom kada zaključno kaže: “Račkoga *Documenta* i Smičiklasov *Codex diplomaticus* sv. II., mogu se upotrebljavati jedino i samo uz predhodnu kronološku kontrolu svakog pojedinog spomenika.”⁴²

Znanstveni opus M. Barade obuhvaća i pokušaje rješavanja nekih pitanja koja se odnose na narativna povijesna vrela. Dotiče se – uz ostale zapise – i Tome Splićanina te njegove *Salonitanske povijesti* u raspravi *Skup splitskih povijesnih izvora*⁴³ iz četrdesetih godina prošloga stoljeća. Poticaj mu je bio taj što je smatrao da se narativnim vrelima odnosno piscima srednjega vijeka ne posvećuje dovoljno pozornosti općenito te je istaknuo da “najbolji naš sredovječni izvor Toma arhiđakon nije obrađen ni toliko, da bi mogao zadovoljiti najelementarnijim zahtjevima nauke”.⁴⁴ U ovome je radu sam Barada težište postavio upravo na tradiciju *Salonitanske povijesti*.⁴⁵ Iako ističe da je ona pitanje za sebe i da ju uzima samo “nuzgredno kao pomoćno sredstvo pri raspravljanju”,⁴⁶ ipak joj je posvetio dosta pozornosti, osobito jer je raspravljao o skupini narativnih izvora splitske tradicije koji su sačuvani u tzv. Trogirskome kodeksu u kojemu se na prvome mjestu nalazi *Salonitanska povijest*. Analizira, naime, *Qualiter*, spis *De gestis* Mihe Madijeva, zatim onaj pod nazivom *Tabula*, autor kojega se naziva *A Cutheis* te *Memoriju* i *Reges*, uz pregled literature o tim narativnim zapisima. Upravo zbog načina njihove tradicije – odnosno jer se nalaze u gotovo najljepšemu srednjovjekovnom kodeksu skupa sa *Salonitanskom poviješću* Tome Arhiđakona – Baradina se zapažanja o kodeksu zrcale na čitav niz pitanja iz hrvatskoga srednjovjekovlja. Osobito je važno naglasiti da Barada iznosi stav da *Qualiter* nije nikakav Tomin dodatak nego da je to poseban spis koji je redaktor prepisao u svoju kolekciju.⁴⁷ Iskorak u prethodnoj problematici učinio je u radu o postanku hrvatskoga plemstva.⁴⁸ Na-

⁴² Miho Barada, “Iz kronologije hrvatske poviesti”, 132.

⁴³ Miho Barada, “Skup splitskih povijesnih izvora”, *Nastavni vjesnik* 49. (1940./’41): 81 – 92.

⁴⁴ Isto, 81.

⁴⁵ Isto, 83 – 84.

⁴⁶ Isto, 83.

⁴⁷ Isto, 91.

⁴⁸ Miho Barada, “Postanak hrvatskog plemstva”, *Časopis za hrvatsku poviest* I/3 (1943): 193 – 218.

ime, Barada je - baveći se i dalje spisom *Qualiter* - u Budimpešti pronašao nestali spomenuti tzv. Trogirski kodeks, detaljnije ga je proučio i na temelju podataka o nadbiskupu Hugolinu i spomenu kralja Sigismunda datirao precizno u 1387. ili 1388. godinu.⁴⁹

M. Barada je, pak, u svezi s djelom Tome Arhiđakona u radu *Dalmatia Superior*⁵⁰ otvorio pitanje rješavanje kojega će obilježiti hrvatsku historiografiju tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina prošloga stoljeća. U tome radu Barada analizira i pokušava riješiti pitanje uspostave nadbiskupije na području Gornje Dalmacije. Kako su glavno vrelo za ovaj povijesni događaj Tomina *Salonitanska povijest*, ali i rukopisni zapisi *Historia Salonitana Maior* (HSM), koje on naziva *Historia Salonitanorum Pontificum* (HSP), Barada zadire u pitanje odnosa tih dvaju spisa. Nakon zbirnoga prikaza problema kroz literaturu - od Lučića, preko Farlatija i opisa rukopisa HSM-a (iako ne i najvažnijega Barberinskoga) - dolazi do zaključka koji je značio preokret u vrednovanju rukopisa HSM-a, a poljuljao autorstvo Tome Arhiđakona djelu *Historia Salonitana* pretpostavljajući mu rukopis HSM-a odnosno HSP-a, kako ga on naziva. Baradin zaključak o spomenutom problemu glasi: "Tekst onog dijela Tomine kronike, koji sadrži događaje, što su se zbili prije života Tomina, kao i čitav HSP-u nisu izvorni sastavci, nego obične sredovječne kompilacije, radi se o dvjema redakcijama, koje među sobom nisu izravno odvisne, nego neizravno preko predložaka, koji potječu iz starijih kompilacija; po poređenju gornjih odlomaka, redakcija HSP svakako je starija od Tomine, a kako sam pokazao i pouzdanija, te joj se kao izvoru mora dati prednost pred Tominom."⁵¹

Dobro je poznat plod koji se zametnuo iz ovakvoga Baradina zaključka. Mislim pritom na polemiku S. Gunjače i N. Klaić rezultat koje bi - uzmu li se u obzir dva glavna pitanja koja su se u vezi s ovim tekstovima problematizirala - bio neriješen.⁵²

Na kraju bi se iz prije analiziranih znanstvenih crtica mogao izvesti zaključak da se Barada zaista pokazao kao izvrstan i obrazovan medievist, koji je svoje spoznaje i rezultate temeljio na velikome strukovnom znanju paleografije, diplomatike i srodnih disciplina pa ako se danas i ne slažemo sa svakim njegovim mišljenjem, na njegovoj metodologiji možemo učiti imajući u vidu da je znanost ipak u nekim istraživanjima napravila iskorak.

⁴⁹ Isto, 203.

⁵⁰ Miho Barada, "Dalmatia Superior", *Rad JAZU* 270 (1949): 93 - 113.

⁵¹ Isto, 108.

⁵² Vidi: Matijević Sokol, *Toma Arhiđakon i njegovo djelo. Rano doba hrvatske povijesti*, 19 - 23.

***Notae epigraphicae, palaeographicae, chronologicae, historiographicae (...)* in the work of Miho Barada**

Mirjana Matijević Sokol

Department of History

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb

Ivana Lučića 3

10000 Zagreb

Croatia

e-mail: mmsokol@ffzg.hr

Summary

In this article the author discusses several smaller pieces in which Miho Barada, an expert in palaeography and diplomatics, analyzed an array of important historical sources: of diplomatic as well as epigraphic and narrative nature. In these essays, Barada attempted to correct or find a new way of reading, dating and explaining information obtained in public documents, epigraphs and literary writings. *Tabella plumbea Traguriensis*, the charters of Dukes Trpimir and Muncimir, Zvonimir's oath, Koloman's charter, Vekenega's epigraph, the epitaph of Queen Jelena and Thomas the Archdeacon's *Historia Salonitana*, were all subjected to Barada's close examination.

Finally, the analysis of these essays may lead to a conclusion that Barada was a truly excellent and impeccably educated medieval scholar, who based his conclusions and results upon the great wealth of specialized knowledge: of palaeography, diplomatics and related disciplines. While we may disagree with some of his conclusions and opinions and while academic historiography has moved on since Barada's times, his research methods still provide an exemplary model to students of history.

Keywords: palaeography, diplomatics, chronology, epigraph, diplomatic diplomatics, chronology, epigraph, diplomatic documents, Thomas Archdeacon, indication